

Nijmegen, 17 juli 2019

Betreft: Aanbieding initiatiefvoorstel 'Haal het Nijmeegse verzet bovengronds'

Geachte burgemeester,

In de afgelopen weken hebben VVD, PvdA, Stadspartij DNF en Gewoon Nijmegen met veel plezier samengewerkt aan bijgevoegd initiatiefvoorstel 'Haal het Nijmeegse verzet bovengronds'. Hierbij bieden wij u en de collega raadsleden dit initiatiefvoorstel aan.

Wij hopen dat u het voorstel met genoeg tot u zult nemen en we zien uit naar de bespreking ervan in de raad.

Hartelijke groeten namens alle initiatiefnemers,

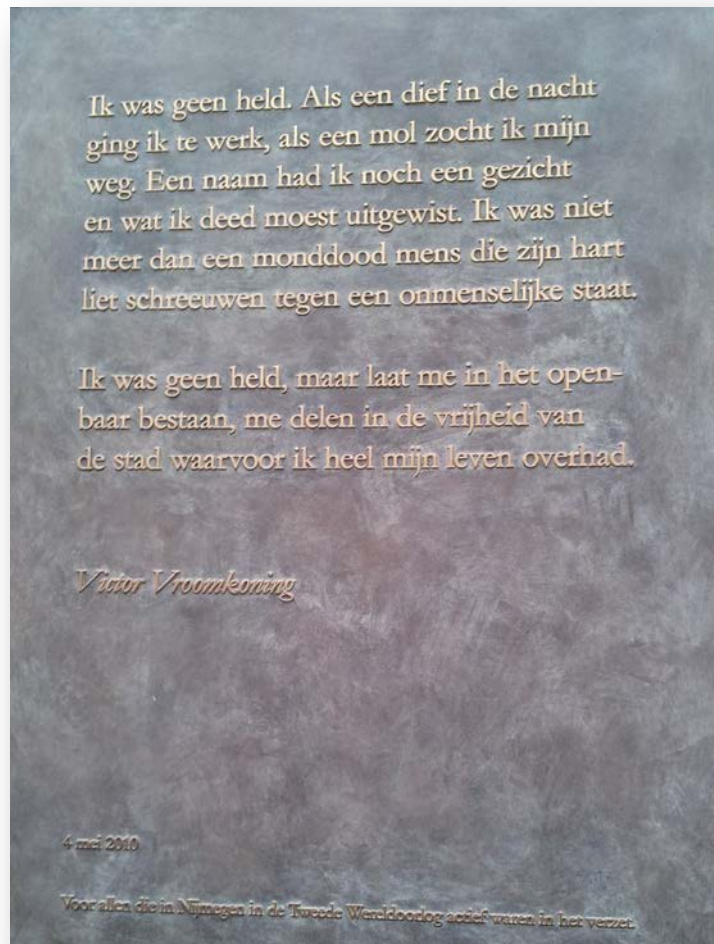
Maarten Bakker
VVD Nijmegen

Initiatiefvoorstel aan de gemeenteraad Nijmegen

Haal het Nijmeegse verzet bovengronds

'Nijmeegse verzetslieden verdienen een eeuwige herinnering. Door hun verhalen te verankeren en dóór te vertellen, blijft hun geschiedenis levend'

Ingediend door:

Maarten Bakker (VVD); Charlotte Brand (PvdA); Wendy Grutters (DNF); Ton Roes (GN)

Initiatiefvoorstel 'Haal het Nijmeegse verzet bovengronds'

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
2. Het verzet in Nijmegen	4
3. Politieke context	5
4. Wettelijk kader of beleidskader	6
5. Voorstel	7
5.1. Benoemen van een verzetsliedenwijk	7
5.2. Bakens van Verzet	7
6. Financiën	8
7. Uitvoering en communicatie	8
8. Beslispunten	9
Slotwoord	9

1. Inleiding

Het verhaal van de plek waar nu Nijmegen ligt, gaat ver terug. Van vrijwel ieder tijdsgewricht zijn in onze stad in meer of mindere mate sporen, verwijzingen, herinneringen en bezienswaardigheden te vinden. Op de bakermat van de Nederlandse beschaving, het Valkhof, zijn er prehistorische resten, Romeinse munten, ruïnes van een Middeleeuwse burcht, stadsmuren uit de late negentiende eeuw en een betonnen bunker uit de Tweede Wereldoorlog. Dit alles letterlijk op elkaar gestapeld op slechts een paar vierkante meter. Het illustreert mooi de rijkheid van onze Nijmeegse geschiedenis.

Daarnaast kent onze stad door de verschikkingen van de Tweede Wereldoorlog zichtbare en onzichtbare littekens. Nijmegen was vanwege zijn ligging nabij de oostgrens één van de eerste grote Nederlandse steden die op 10 mei 1940 in handen viel van de Wehrmacht en werd bezet door de Duitsers. en werd bezet door de Duitsers.¹ De bezettingsjaren zorgden voor veel schade en slachtoffers. Op 22 februari 1944 werd onze stad gebombardeerd door de geallieerden en aansluitend lag Nijmegen als frontstad maandenlang in de vuurlinie tijdens operatie Market Garden.

Over deze oorlogsjaren is veel gedocumenteerd, veel gezegd en veel geschreven. In het Nijmeegse straatbeeld zijn in de loop der jaren een aantal straten vernoemd naar verzetshelden zoals Titus Brandsma. Ook de Kwakkenberg kent een zogenoemde verzetsheldenbuurt, waar vijf Nijmeegse politieagenten zijn geëerd: Albert Marcusse, Herman Oolbekkink, Wim Beerman, Bart Hendriks en Cees de Jong. Met dit voorstel beogen we het verzet van Nijmeegse mannen en vrouwen die niet op het slagveld vochten voor de vrijheid, maar het verzet 'ondergronds' aangingen in het verzet, in een breder kader in onze stad een gezicht te geven. Met dit initiatiefvoorstel willen wij ervoor zorgen dat hun namen niet vergeten worden en dat hun verhalen verankerd worden in het Nijmeegse straatbeeld. Zo worden Nijmegenaren, nu en in de toekomst, blijvend herinnerd aan en geïnformeerd over de verzetslieden die hebben gestreden voor onze stad en voor ieders vrijheid.

Met dit initiatiefvoorstel:

1. Stelt de gemeenteraad van Nijmegen een verzetsliedenbuurt in Hof van Holland (Citadel) vast en geeft de raad het college opdracht om een werkgroep van experts bijeen te brengen die een groenlijst met mogelijke namen voor de wijk samenstelt. Aan de hand van deze lijst komt het college met een raadsvoorstel met een definitieve lijst voor de straatnaamgeving in Hof van Holland.
2. Geeft de gemeenteraad van Nijmegen het college opdracht om een raadsvoorstel op te stellen voor een stadswandelroute met zogenoemde Bakens van Verzet die aan het grote publiek de verhalen vertellen over de hierboven genoemde verzetslieden of hun acties.

¹ Lennert Savenije, *Nijmegen. Collaboratie en verzet. Een stad in oorlogstijd* (Nijmegen 2018) p. 127.

2. Het verzet in Nijmegen

In de eerste twee jaren van de oorlog was nauwelijks sprake van verzet in Nijmegen. Iedereen probeerde het dagelijkse leven zo normaal mogelijk voort te zetten. Naarmate de oorlog voortduurde en de maatregelen van de bezetter meer ingrepen in het leven van de Nijmegenaren, ontstond er meer weerstand en kwam er georganiseerd verzet. 1943 geldt in dat opzicht als kantelpunt.² De werkwijze van de verschillende verzetsgroepen, met namen als 'Poelen', 'Hogerhand', 'Natura', 'Oranjewacht', 'de Pandoerclub', en 'Fredericks', verschilde van saboterend geweld tegen de bezetter, tot defensieve ondermijning van uitgevaardigde maatregelen.³ Direct na de oorlog werden verschillende verzetslieden onderscheiden, maar deze ceremonie werd al in 1947 gestopt, toen bleek dat door de complexe naoorlogse situatie ook 'foute' Nijmegenaren waren geëerd.⁴

Pas in 1999 werd dit weer opgepakt. In dat jaar ontvingen H. Jetten (84) en J. Roelofsma (71) de Zilveren Waalbrugspeld, omdat zij aan het eind van de Tweede Wereldoorlog met gevaar voor eigen leven hielpen bij acties om de nazi's te ondermijnen.

Jetten loodste Amerikaanse tanks door de stad en Roelofsma stond als zestienjarige in juli 1944 op de uitkijk bij het Kronenburgerpark toen een verzetsgroepje een aanslag pleegde op een Duitse militair die een lijst had met vele tientallen namen van Nijmegenaren die voor het verzet actief waren.

Deze actie voorkwam dat stadsgenoten opgepakt konden worden door de Duitsers.⁵

Kort na de bevrijding werd een lijst opgesteld van 65 Nijmeegse verzetslachtoffers die tussen 1942 en 1945 het leven lieten. Later werd deze lijst uitgebreid naar ongeveer 100 verzetslieden. Deze mannen en vrouwen verloren het leven toen zij zich inzetten voor anderen in onze stad. Deze namen en hun verhalen moeten blijvend genoemd worden. Zij horen bij onze stad en bij onze vrijheid.

² Savenije, *Nijmegen* p. 237 en p. 316.

³ Jan Brabers, *Nijmegen, geschiedenis van de oudste stad van Nederland. Deel III Negentiende en Twintigste Eeuw* (Wormer 2005) p. 534-535.

⁴ De Gelderlander, 14 januari 1999.

⁵ De Gelderlander, 14 januari 1999.

3. Politieke context

Het verzet was dikwijls anoniem en ondergronds. Verzetslieden waren niet uit op een heldenstatus. Ze deden wat zij nodig en normaal achtten in het belang van Nederland. De laatste regel van een gedicht dat de voormalige Nijmeegse stadsdichter Victor Vroomkoning schreef ter ere van de onthulling van de plaquette als nagedachtenis aan het Nijmeegse verzet op 4 mei 2010 is hiervoor exemplarisch: *'Ik was geen held, maar laat me in het openbaar bestaan, me delen in de vrijheid van de stad waarvoor ik heel mijn leven overhad.'*

In 1959 kreeg historicus Louis Rogier de opdracht van de gemeente Nijmegen om te werken aan een boek over de gebeurtenissen van Nijmegen in de Tweede Wereldoorlog. Deze opdracht liep spaak en het beloofde boek kwam er niet. 'Het verleden lag nog te dichtbij en de betrokkenheid bleek te groot', zoals historicus Lennert Savenije in zijn pas in 2018 verschenen boek over collaboratie en verzet in Nijmegen schreef. In 1970 stelde adjunct-directeur van de Mavo aan de Dominicanenstraat, G.J.A. Knipping, voor om een herinneringszuil op te richten voor verzetslieden. Een archiefambtenaar meldde destijds dat dit nog een te delicate kwestie was.⁶

In 2004 publiceerde journalist Rob Jaspers in *De Gelderland* voor het eerst een uitgebreid artikel over verzetslieden: wie ze waren en wat ze deden. Hij gaf ze na bijna 60 jaar van relatieve anonimiteit weer een gezicht.

Het zou tot 2006 duren voordat het verzet uit de vergetelheid werd gehaald in de Nijmeegse politiek. Raadslid Albaer Hillen (toen CDA, later Stadspartij DNF) vond dat er meer aandacht moest komen voor het verzet in Nijmegen tijdens de Tweede Wereldoorlog. In 2008 gaf Alard Beck (PvdA) hieraan vervolg. Hij pleitte ervoor om het Nijmeegse verzet zichtbaar te maken in het straatbeeld. Dit leidde tot het aanbrengen van een plaquette in 2010 met een gedicht van Victor Vroomkoning ter herinnering aan het Nijmeegse verzet op het St. Stevenskerkhof aan de voet van de St. Stevenskerk.

Op 1 april 2009 diende Chantal Teunissen (CDA) bij het debat over het bestemmingsplan van Groot Oosterhout de motie 'tijd voor een nieuwe verzetsheldenbuurt!' in om te bewerkstelligen dat de straten vernoemd zouden worden naar verzetshelden.⁷ Dat ook toen het verzet als delicaat onderwerp werd gezien, bleek wel uit een reactie van toenmalig raadslid Ben van Hees (Nijmegen Nu, later Stadspartij DNF). Hij onderschreef het belang van een dergelijke buurt, maar waarschuwde dat goed onderzoek over de status van wat iemand een verzetsheld maakt noodzakelijk was en op dat moment waren die onderzoeken nog niet afgerond.⁸

Uiteindelijk trok Teunissen haar motie in na een toezegging van wethouder Paul Depla (PvdA). Depla was het eens met Teunissen dat er een verzetswijk moest komen, maar hij vond Groot Oosterhout niet de meest geschikte locatie. Hij gaf aan dat 'de plek rond de Citadel Hof van Holland historisch gezien en ook met de nieuwe stadsbrug die De Oversteek gaat heten, eigenlijk een betere plaats is'.⁹

Daarbij wilde de wethouder het, pas in 2018 afgeronde, onderzoek van de Radboud Universiteit over het verzet in Nijmegen meenemen voordat keuzes werden gemaakt over namen.

⁶ Joost Rosendaal, *Nijmegen '44. Verwoesting, verdriet en verwerking* (Nijmegen 2009), p. 258 en 259.

⁷ *Verslag van de Besluitronde politieke avond Gemeenteraad Nijmegen d.d. 1 april 2009*, p. 5, bijlage 1.

⁸ *Verslag van de Besluitronde politieke avond Gemeenteraad Nijmegen d.d. 1 april 2009*, p. 9-10, bijlage 1.

⁹ *Verslag van de Besluitronde politieke avond Gemeenteraad Nijmegen d.d. 1 april 2009*, p. 11, bijlage 1.

In zijn slotwoord refereerde Depla aan de eerdere opmerkingen van Van Hees: ‘De verzetshelden komen nog een keer terug rond de Citadel’. ‘Elementen als kwetsbaarheid en gevoeligheid die de heer Van Hees aangeeft zijn inderdaad bijzonder groot, dus daar moet je goed op letten.’¹⁰

Tien jaar na de motie van Teunissen en de toezegging van het college om er na afronding van het onderzoek van de Radboud Universiteit bij het ontwikkelen van Hof van Holland op terug te komen, sprak oud-journalist Rob Jaspers in bij de huidige gemeenteraad om de raad aan het debat en de motie van 2009 te herinneren. In zijn betoog pleitte Jaspers ervoor om in het jaar dat 75 jaar vrijheid in Nijmegen wordt gevierd de verzetslieden die ondergronds strijd leverden voor vrijheid en een beter Nijmegen, blijvend te herinneren en hun verhalen te verankeren in het straatbeeld van onze stad.¹¹

De indieners zijn het hier roerend mee eens. Juist nu, bij de viering van 75 jaar vrijheid in onze regio, het feit dat er een nieuwe wijk ontstaat in de omgeving van de Citadel en het gegeven dat er een afgerond wetenschappelijk onderzoek is, is het moment om de oude toezegging van Depla concreet te maken.

4. Wettelijk kader of beleidskader

Conform de ‘Verordening naamgeving en nummering (adressen) 2011’ is de gemeenteraad bevoegd de openbare ruimte benoemen.

¹⁰ *Verslag van de Besluitronde politieke avond Gemeenteraad van Nijmegen d.d. 1 april 2009, p. 16, bijlage 1.*

¹¹ Rob Jaspers via <https://ris2.ibabs.eu/Agenda/Details/Nijmegen/93fd46f3-8356-489c-8eb9-6a7a5082b06a>

5. Voorstel

In de vier jaar dat Nijmegen bezet werd, hielpen de verzetslieden onderduikers en vluchtelingen. Ze verspreidden bijvoorbeeld ‘illegaal’ nieuws en saboteerden de nazi’s en de NSB. Dit alles deden ze met gevaar voor eigen leven en soms ook dat van hun familie en vrienden. De verhalen van deze ondergrondse, onopvallende, strijders geven betekenis aan de vrijheid die we nu, 75 jaar later, hebben.

5.1. Benoemen van een verzetsliedenwijk

Met dit initiatiefvoorstel willen we bewerkstelligen dat de namen van deze verzetslieden beter bekend worden, zijn en blijven onder de Nijmegenaren voor nu en in de toekomst. We willen dat hun verhalen verankerd blijven in onze stad omdat hun verhalen horen bij de historie van Nijmegen. Als eerbetoon en als herinnering dat vrijheid nooit een gegeven is.

Locatie verzetsliedenwijk

Zoals besproken in 2009 door de toenmalige raad, stellen we daarom voor om in de te ontwikkelen wijk Hof van Holland (Citadel), een cluster straatnamen de namen van Nijmeegse verzetslieden te geven. Hof van Holland past in de lijn van symboliek van de Oversteek. De namen op deze locatie weerspiegelen de verbinding tussen Lent en Nijmegen.

Straatnaamkeuze

Als initiatiefnemers vinden wij dat er experts nodig zijn die, uitgaande van gedegen wetenschappelijk onderzoek, kunnen komen met een groslijst met Nijmeegse verzetslieden. Voor deze expertgroep zijn er reeds toezeggingen van vertegenwoordigers van onder andere het Stedelijk 4&5 Mei Comité Nijmegen (werkgroep Oorlogsdoden), het Regionaal Archief, de ambtelijke straatnamencommissie en historici van de Radboud Universiteit.

Het is ondoenlijk om alle Nijmeegse verzetslieden een straatnaam te geven. Dat betekent dat er keuzes moeten worden gemaakt. We stellen daarom voor om deze keuze op basis van verzetsactiviteiten te maken. Hierbij valt te denken aan verzet door communicatie, verzet door het helpen van onderduikers, verzet door waarbij er voor iedere activiteit één verzetsstrijder wordt gekozen die deze activiteit symboliseert. Het uitgangspunt is dat de verschillende manieren van het verzet hiermee door één persoon wordt gerepresenteerd, daarmee tevens alle anderen ook erend. Zo ontstaat een zo breed mogelijk palet aan personen die iets vertellen over het verzet in de Tweede Wereldoorlog en de samenleving in Nijmegen in die tijd. Als kader geven wij aan het college en de expertgroep verder mee om in deze keuzes rekening te houden met:

1. Vertegenwoordiging van verzetsdaden in categorieën, zoals bijvoorbeeld:
 - Het verspreiden of drukken van illegale pamfletten of kranten
 - Het helpen van onderduikers of geallieerden
 - Het opzetten of onderhouden van communicatie ten behoeve van het verzet of tegen de bezetter
 - Ambtelijk verzet
 - Studentenverzet
 - Spoorverzet
 - Symbolische acties.
2. Bij het bepalen van straatnamen, rekening te houden met diversiteit ten aanzien van geslacht, afkomst en geaardheid.

Op basis van de groslijst en het advies van de expertgroep binnen bovenstaande kaders vragen we het college een definitief raadsvoorstel voor te bereiden voor de straatnaamgeving in Hof van Holland.

5.2. Bakens van Verzet

Om de verhalen over het verzet en de mannen en vrouwen hierachter beter zichtbaar te maken, stellen we voor om de verhalen van verzetslieden laagdrempelig toegankelijk te maken op passende locaties in Nijmegen. Dit kunnen plekken zijn in onze stad die gelieerd zijn aan diverse acties van verzet.

We denken daarbij aan Bakens van Verzet, geïnspireerd op de reeds bestaande Literaire Bakens en de bronzen tegels op oude locaties van de Radboud Universiteit. Deze bakens kunnen bijvoorbeeld gezamenlijk een verzetswandelroute vormen. De Bakens van Verzet zijn daarbij zowel informerend als een monument voor de bewuste personen die bijdroegen aan het verzet en de verzetscategorie die deze representeert. We vragen de expertgroep en het college te onderzoeken welke plekken in de stad het meest geschikt zijn voor de Bakens van Verzet passend bij de namen op de groslijst. Daarbij vragen we het college ook te kijken naar de wijze waarop de verhalen kunnen worden gepresenteerd. We stellen voor dat het college ook hierover een raadsvoorstel aan de raad zal doen.

6. Financiën

Op de toegewezen plek Hof van Holland zijn op voorhand al twee straten in de openbare ruimte benoemd (Zaligestraat en Woenderskamp). De overige straatnamen moeten hoe dan ook nog benoemd worden en borden moeten worden gemaakt en geplaatst, Daarom is de straatnaamgeving op zich kostenneutraal.

De kosten voor de Bakens van Verzet zijn afhankelijk van de exacte invulling. We geven het college de ruimte om met een concreet voorstel te komen. Vooralsnog stellen we € 20.000,- beschikbaar uit de lopende begroting van 2019 uit het programma Cultuur, cultuurhistorie en citymarketing, onderdeel Verleden verbeeld (nr. 61144).

Mocht dit budget ontoereikend blijken dan zullen de initiatiefnemers in overleg met het college aanvullend budget zoeken. Hierbij denken wij aan particuliere cofinanciering. Indien er voor deze route wordt gekozen, stellen wij voor om € 5000,- beschikbaar te stellen uit het raadsbudget. Op deze manier benadrukt de raad het belang van realisatie van de Bakens van Verzet.

7. Uitvoering en communicatie

Het college kan opdracht geven de straatnamen te benoemen. Het raadsbesluit over de benoemingen van de straatnamen wordt normaliter eind 2019 of begin 2020 genomen. Dit tijdsplan valt nog binnen het speciale herdenkingsjaar 75 jaar Market Garden.

Tijdens de viering van dit herdenkingsjaar vragen we publiekelijk aandacht voor dit initiatief. De uitvoering van de initiatieven krijgen in de loop van de maanden daarna verder vorm en inhoud.

8. Beslispunten

1. Voor de buurt Hof van Holland in de wijk Lent, woonplaats Lent, de eerder vastgestelde thema's voor straatnaamgeving in te trekken, onder intrekking van het Raadsbesluit van 19 november 2014 (RV nr. 135/2014) beslispunt '4'.
2. Voor de straatnaamgeving in de buurt Hof van Holland in de wijk Lent, woonplaats Lent het thema 'verzet' vast te stellen.
3. Verzoekt aan het college een onafhankelijke expertgroep samen te stellen, bestaande uit in elk geval historici van de Radboud Universiteit, vertegenwoordigers van het Stedelijk 4&5 Mei Comité Nijmegen (werkgroep Oorlogsdoden) en het Regionaal Archief Nijmegen, welke als doel heeft een groslijst op te stellen passend in het aantal beschikbare straten in de wijk Hof van Holland als benoemd in beslispunt 1.

Hierbij rekening te houden met de volgende kaders, waarbij aandacht is voor verschillende manieren van verzet en steeds één verzetspersoon symbool staat voor de totale groep van verzetslieden binnen de bewuste categorie

- a. Het verspreiden of drukken van illegale pamfletten of kranten, het helpen van onderduikers of geallieerden, het opzetten of onderhouden van communicatie ten behoeve van het verzet of tegen de bezetter, ambtelijk verzet, studentenverzet, spoorverzet, symbolische acties tegen de bezetter en het al dan niet gewapend ondermijnen van de bezetter in de ruimste zin van het woord. En/of andere categorieën, indien geadviseerd door de expertgroep.
 - b. Hierbij rekening houdend met diversiteit in geslacht, afkomst en geaardheid.
4. Het college opdracht te geven om op basis van deze groslijst, onderbouwd met de diverse categorieën en kijkend naar diversiteit, met een raadsvoorstel te komen inzake de straatnaamgeving in Hof van Holland (Citadel).
 5. Het college opdracht te geven om een raadsvoorstel uit te werken om de verhalen van de verzetslieden op passende plekken in de stad te 'vertellen' door middel van Bakens van Verzet, bijvoorbeeld geïnspireerd op de bronzen tegels van Radboud Universiteit of de informerende luister- en leesplekken zoals bij de Liberation Route. Hiervoor dekking te zoeken in de nog beschikbare lopende begroting van 2019 uit het programma Cultuur, cultuurhistorie en citymarketing, onderdeel Verleden verbeeld (nr. 61144).

Slotwoord

Graag bedanken wij alle mensen die ons hebben geholpen, meedachten en ondersteunden bij het tot stand brengen van dit initiatiefvoorstel. In het bijzonder bedanken wij daarvoor onze ambtenaren en medewerkers van de griffie. We zijn ook Lennert Savenije veel dank verschuldigd voor de tijd die hij nam om zijn kennis over het verzet in Nijmegen met ons te delen.

En natuurlijk dank aan Chantal Teunissen (CDA) voor haar eerste aanzet voor dit initiatief in 2009. En aan Rob Jaspers voor zijn volhardendheid om dit anno 2019 weer onder ieders aandacht te brengen.